

VALKOISEN SUOMEN PUOLUEKEHITYS

Johdanto

Arvioin valkoisen Suomen puoluekehitystä Rauli Mickelssonin teoksen Suomen puolueet – Historia, muutos ja nykypäivä (Vastapaino 2007) pohjalta. Keskityn tarkastelemaan historiallista ajanjaksoa 1923 - 1939. Tarkoitukseni on pohtia, mitä termillä ”valkoinen Suomi” todella tarkoitetaan, millainen ajan poliittinen ilmapiiri oli, mitkä seikat vaikuttivat sen syntyyn ja kuinka sen perintö näkyy tämän päivän Suomessa.

Leiri-Suomen puoluejärjestelmä

Suomeen syntyi sisällissodan 1918 jälkeen polarisoituneiden suhteiden verkosto, jolla oli vahvat ja poissulkevat siteet. Tätä verkostoa kutsutaan Leiri-Suomeksi. Yhteiskunta jaettiin ”meihin erilaisiin” ja ”muihin samanlaisiin”. Jakaumia oli syntynyt jo aiemmin, esimerkiksi svekomaanien ja fennomaanien tai myötämielisten ja perustuslaillisten, välille. Sisällissota ja sen tulokset johtivat vahvaan vasemmisto-oikeisto -jakoon, jonka osapuolista käytettiin (käytetään edelleenkin) usein sodanaikaista nimitystä punaiset ja valkoiset.

Vuonna 1923 leiri-Suomi oli jaettu työläisten leiriin, maalaisten leiriin ja porvarien leiriin. Voidaan katsoa, että varsinaiseen ”valkoiseen Suomeen” kuuluivat sekä maalaisten että porvarien leirit. Maalaisliiton piirissä oli kuitenkin sekä vasemmistolaisiipi että osittain myötämielisyyttä työläisten leirin suuntaan, ja toisaalta herraviha sekä maaseutu vastaan kaupunkilaiset -asetelma loi vastakkainasettelua porvarien leiriä kohtaan. Vuosisadan alun sosioekonomiset muutokset siirsivät maatalouselinkeinojen piiriin kohti oikeistoa, kun suoranainen kurjuus mm. torpparien keskuudessa laski rajusti. Osittain kyseessä olikin laskelmoitua ”punaisten rauhoittamisen” politiikkaa.

Leirit taasen ovat jaettavissa kehämallisesti kolmeen alueeseen: ydinkehään, keskikehään ja uloimpaan kehään. Ydinkehässä vaikuttivat itse puolueet, politiikan subjektit: työläisten leirissä SDP, SKP, SSTP, maalaisten leirissä Maalaisliitto, porvarien leirissä Kokoomus ja Edistyspuolue. Keskikehä kuului oheisjärjestökentälle, kuten puoluelehdille ja erilaisille järjestöille. Nais-, nuoriso-, sivistys-, ym. seurat ja järjestöt erosivat toiminnassaan varsinaisista puolueista rekrytoimalla puoluetoiminnasta muuten vähemmälle osallisuudelle jääviä kansanosia tai toteuttamalla jotain erityistoimintaa tai -tehtävää. Uloimmalta kehältä löytyivät urheiluliitot, suojeluskunnat, liike-elämä, ammattijärjestöt, osuuskunnat ja muut vastaavat. Ydinkehän puolueiden konflikti näkyi todenteolla vasta uloimmalla kehällä, kun siihen asti oltiin leiriperiaatteen mukaisesti pitkälti yksimielisiä.

Kehien ulkopuolelta löytyy politiikan teon paikka, *polity*. Siellä, esimerkiksi eduskunnassa

13.12.2008

ja muissa valtion instituutioissa, eri leirien intressit kohtasivat ja konflikteja ratkottiin. Kehien ulkopuolella politiikan subjektit ovat heikompia, mutta koko julkisuus on fragmentoitunut leireihin. Käytännössä puolueetonta, leirien ulkopuolista ja kaikille julkista, osa-aluetta ei ollut olemassa koko leiri-Suomen ajaksi ymmärrettynä ajankohtana (ainakin 1960-luvulle asti) millään elämän ja politiikan sektorilla. Julkisuus oli pelaamista käsitteillä ”me”, ”he” ja ”viholliseni vihollinen”. Urheilujärjestöjenkin jäsenyys riippui puoluekannasta, puhumattakaan missä ruokakaupassa tuli asioida tai mihinkä osakuntaan saattoi kuulua.

”Me ja he” -hengessä leiri-Suomeen ja eritoten valkoiseen Suomeen kuului olennaisesti voimakas puoluelehdistö. Ylivoimaisesti suurin osa 1923 – 1939 ilmestyneistä lehdistä oli puolueriippuvaisia, ja puolueiden pää-äänenkannattajat olivat Suomen luetuimpia sanomalehtiä. Tiedonvälitys oli rajallista aikana, jolloin televisiota ei vielä ollut ja radiokin oli paikoitellen harvinaisuus, joten suodattimien läpi lasketuilla uutisilla, voimakkailta kannanotoilla ja suoranaishella propagandalla vaikutettiin ihmisten mieliin. Leiri-Suomen puoluejärjestöistä kaikkein voimakkaimpia ruohonjuuritason vaikutusvallalla mitattuna olivat juuri puoluelehdet.

Valkoinen Suomi

Sisällissodan lopputulos, SDP:n hajoaminen 1919 ja nouseva äärioikeistolaisuus Euroopassa olivat otollista kasvualustaa Suomenkin uusille oikeistolaisliikkeille. Valkoinen Suomi tarkoittaa aikaa, jolloin äärinationalistiset ja -oikeistolaiset ryhmät loivat ristiriitoja, joihin vakiintuneet puolueet joutuivat vain ottamaan kantaa, kykenemättä itse aktiivisesti ottamaan ”niskaotetta” tilanteesta. Vakiintuneet puolueet olivat vahvasti leiriytyneet, mutta pula-ajan sisäiset konfliktit johtivat katoliikkeiden syntyyn ja jopa fraktioiden lohkeamiseen irti emäpuolueistaan. Valkoisuutta korostaa myös 1930 kielletyn punaisten toiminnan (kommunismmin vastaiset lait) näkymättömyys ja puolueiden katoaminen julkisuudesta.

SDP:n sisäiset fraktiot olivat asettuneet vahvasti toisiaan vastaan, mikä heikensi puolueen ulkoista yhtenäisyyttä ja vaikutusvaltaa. Sosiaalidemokraattiset reformit olivat osaltaan johtaneet köyhimmän väestönsosan olojen parantumiseen, mikä vähensi (ääri)vasemmiston suosiota. SDP halusi tietoisesti syödä kommunisteilta kannattajakuntaa, mutta samalla tuli kasvattaneeksi oikeiston suosiota. Kommunistisissa liikkeissä riitauduttiin myös: toiset olivat tyytyväisiä työväen saamiin parannuksiin, toiset halusivat työväestön syvempään kurjuuteen, joka kannustaisi sosialistiseen vallankumoukseen. Toimintaa leimasi alamaailmaisuus, ”terroristinen” asenne, yhteiskunnan valtavirtaa vastaan. Tämä taasen ruokki entistä suurempaa kommunistivihaa ja ääriliikkeiden vastatoimia porvareiden riveissä, minkä voidaan katsoa johtaneen valkoisen Suomen syntymiseen. Ajanjaksolla 1923 – 1939 oli vain oikeistoenemmistöisiä eduskuntia ja SDP oli mukana ainoana vasemmistopuolueena vain kolmessa

hallituksessa 16:sta.

Nationalistisella äärioikeistolla oli valkoisessa Suomessa kolme suurta vaikutuskanavaa: Akateeminen Karjala-Seura, Lapuan liike ja Isänmaallinen Kansanliike. AKS oli osa leiriajattelun ulointa kehää – toiminta oli lähtöisin sivistyneistöstä, ja käytännönläheisyyden sijaan perustana olivat moraaliarvot, jopa filosofiset ajatelmät. Sen linjaukset vaihtuivat vuosien mittaan suoranaisesta populismista oikeistonationalismin kautta puhtaaksi fasismiksi. Ehkäpä juuri yleismaallisuutensa ja periaatteellisen tyyliensä takia AKS:lla oli jäsenmäärään verrattuna suhteellisen paljon valtaa Suomen poliittisella kentällä. Ajatukset vaikuttivat äärioikeiston lisäksi myös kansan syviin riveihin ja vakiintuneiden puolueiden toimintaan, eritoten porvarien ja oikeistolaisen talonpoikien leireissä.

Lapuan liike sai alkunsa vuoden 1929 lopulla yleisenä vasemmiston vastaisena liikkeenä, joka vasta myöhemmin eskaloitui varsinaiseksi organisoiduksi kapinaliikkeeksi, kriittisenä pisteenä Mäntsälän kapina. Sen voimannäytteitä oli muun muassa talonpoikaismarssi. Liike tuli myös tunnetuksi tihutyöistä kommunistien työväentaloja ja painotoimintaa kohtaan sekä useista ”muilutuksista”, joissa kommunistien käytyreiksi leimattuja kaapattiin ja kyydittiin autoilla itärajalta. Nämä tihutyöt osana liikkeen yleistä radikalisoitumista johtivat maltillisen oikeiston ja Maalaisliiton tuen loppumiseen. Mäntsälän kapina 1932 oli 500 aseistetun miehen kapina laillista hallitusta vastaan, joka kuitenkin päättyi rauhanomaisesti, kun oikeistolainen presidentti Svinhufvud sai arvovallallaan kapinoitsijat palaamaan koteihinsa. Lapuan Liike ry kiellettiin laittomana, mutta äärioikeistolaisia aineksia ei ajan hengen mukaisesti millään tavalla pyritty estämään järjestymästä uudelleen.

Lapuan liikkeen kieltäminen johti AKS:n avustuksella Isänmaallisen Kansanliikkeen syntyyn. IKL oli alusta asti järjestynyt puolueeksi, jonka tavoitteena oli parlamentaarisiin keinoin ottaa yksinkertainen enemmistövalta Suomessa ja luoda fasistien hallintojärjestelmä. IKL:n ihanteet olivat Mussolinin Italiassa, josta ammennettiin niin pukeutuminen kuin korporatistinen keskusjohtoisuusihanne. Siinä, missä Lapuan liike oli rannikko-Suomesta ammentava yleisporvarillinen ja kaksikielinen ilmiö, IKL otti kannakseen puhtaan aitosuomalaisuuden ja Suur-Suomen tavoitteen. Militarismi ja fasismi sekoitettiin avoimesti kommunisti-, juutalais-, ja vapaamuurarivastaisuudesta kumpuavaan äärioikeistolaisen Suomen ihanteeseen, jota julistettiin vaikuttavalla, enimmillään viiden sanomalehden arsenalilla. IKL oli huomattavan suuri järjestö, ja sillä oli valkoisen Suomen aikana kansanedustajia kolmessa eduskunnassa, parhaimmillaan 14. IKL tarkasteluajanjakson jälkeen saksalaissuuntauksen siivellä hallitukseenkin. Kaikki äärioikeistolaiset eivät löytäneet IKL:stä kotiaan, vaan rinnan toimi muitakin vastaavia järjestöjä: Suomen Kansan Järjestö (SKJ) ja Suomen Kansallissosialistinen Liitto (SKSL), jotka jäivät kuitenkin marginaalisiksi.

Kansanliikkeen nuorisojärjestö Sinimustat osallistui kansainväliseen selkkaukseen

13.12.2008

tukemalla Viron äärioikeistolaisia aseelliseen kapinaan maan hallitusta vastaan Suur-Suomen heimoperiaatteen hengessä. Osaltaan tämä vaikutti Viron hallinnon ajautumiseen autoritaariseen suuntaan, vastareaktionä oikeistolaiselle vallankumoukselle. Selkkaus johti Sinimustien lakkauttamiseen, mikä oli osasyä IKL:n kannatuksen laskuun. IKL oli pitkälti valkoisen Suomen äärinationalistinen huipentuma, jollaista ei Suomen historiassa ole tunnettu sen jälkeen, eikä vähiten kansainvälisen fasismin kaatumisen vuoksi. Suur-Suomi-aate, äärinationalismi ja -oikeistolaisuus eivät ole kuitenkaan kadonneet, vaan IKL:n vaikutus näkyy suomalaisessa yhteiskunnassa edelleen (Suomi – Isänmaa, Suomen Kansan Sinivalloiset, Suomen Sisu, Perussuomalaiset).

Erityisesti valkoinen Suomi merkitsi suomalaisuuden kytkemistä valkoisuuteen. Valkoista Suomea ei käsitetty ohimeneväksi aikakaudeksi, eihän varsinaista käsitettäkään ole kehitelty kuin vasta jälkeenpäin, vaan oikeistolainen konservatismi, pikkuporvarillisuus, oli juuri sitä varsinaista suomalaisuutta, mistä puhutaan, kun taustalla soitetaan Sibeliuksen Finlandia tai vietetään itsenäisyyspäivää. Paatoksellinen isänmaallisuus oli rehellistä oikeistolaisuutta, valkoisuutta. Kansallisuuden, sen omalaatuisen ja paremmuuden, mytologia luotiin 1800-luvun romantiikan kansallisuusaatteen hengessä, mutta 20- ja 30-luvulla se ”virallistettiin”. Lähtökohtana oli, että tieteen ja taiteen, niin rotubiologiien kuin viihdetaitelijoiden, tuli tukea ajatusta suomalaisuudesta muita kansoja parempana. Kommunistinen maailmanvallankumous tai Euroopan yhtenäisyys voidaan tältä pohjalta nähdä uhkina taianomaiselle suomalaisuudelle, jokaisen suomalaisen identiteetille.

Ajanjaksolle ominaista oli myös kato- ja pulaliikkeiden synty. Lähinnä talonpoikaiset, Maalaisliiton vaikutuspiiristä irronneet, liikkeet olivat reaktio 1920-luvun velkaongelmille ja pienviljelijöiden kriisille. Alueellisesti merkittävätkin liikkeet eivät valtakunnan tasolla saavuttaneet vaikutusvaltaa, ja tyytyivät lähinnä vaikuttamaan valtapuolueiden ja suurempien liikkeiden kannattajakuntaan: kato- ja pulaliikkeillä oli omat siipensä ja fraktionsa kaikissa merkittävimmissä poliittisissa entiteeteissä. Liikkeet omaksuivat vaihtelevasti niin äärioikeistolaisia kuin -vasemmistolaisia piirteitä, mutta valkoisessa Suomessa merkittävimmitä nousivat kuitenkin vain oikeiston keskuudessa vaikuttaneet ainekset.

Valkoisen Suomen voidaan katsoa päättyneen talvisodan alkamiseen 1939, jolloin suomalaiset osoittivat odottamatonta solidaarisuutta ja yhtenäisyyttä ulkoista vihollista vastaan (”talvisodan ihme”). Vasemmisto ei Neuvostoliiton odotuksien vastaisesti noussutkaan maanmiehiään vastaan, vaan sisällissodan traumat tuoreessa muistissakin linjat pysyivät yhtenäisinä. Valkoinen Suomi muuttui, väliaikaisesti, yhtenäiseksi Suomeksi, jolla oli suurempia huolenaiheita kuin sisäiset ongelmat. Vuoteen 1945 kansainvälinen ilmapiiri ja Suomen käymät sodat katkaisivat poliittisen kehityksen lähes täysin. Sotien jälkeen alkoi kylläkin uusi radikaalin vastakkainasettelun aikakausi, jota leimasivat

13.12.2008

valkoisesta Suomesta poiketen kansanrintamat ja intressipuolueet sekä eritoten Neuvostoliiton vaikutus, fasistisiksi leimattujen toimintojen kieltäminen ja radikaalin vasemmiston niskaote poliittisesta elämästä.

Puolueiden ja poliittisen kentän kehitys

Duvergerin klassiseen jakoon perustuvat puoluetypit ovat sovelias työkalu valkoisen Suomen puoluekehitystä analysoitaessa. Jaon mukaan puolueet ovat joko kadeeri-, joukko- tai integraatiopuolueita. Kadeeripuolueilla on rajoitettu, passiivinen jäsenistö, jotka arvovaltaisen eliittinsä johdosta aktivoituvat vain vaalien alla. Joukkopuolueilla on aktiivista toimintaa vaalien ulkopuolellakin, niillä on suuri jäsenistö ja puolueen johto nousee ennen kaikkea puoluekoneiston sisältä. Integraatiopuolueilla on usein valikoitu jäsenistö, joka on kuitenkin äärimmäisen aktiivinen, puolueorganisaatio on erittäin kiinteä ja toiminta on moniulotteista, yhteiskunnallisen hyväksyttävyydenkin ylittävää. Leiri-Suomessa vaikuttivat pääasiallisesti porvaristo ja vasemmisto, joista porvaripuolueet olivat selviä kadeeripuolueita ja vasemmistopuolue(et) joukkopuolue(ita). Ääri vasemmisto ja -oikeisto vastaavat parhaiten integraatiopuolueiden määritelmää, mutteivät täysin. Esimerkiksi IKL:n jäsenistö ei ollut erityisen tarkkaan valikoitu, vaan jäsenistö vastasi enemmänkin joukkopuoluetta.

Kadeeripuolueet, Suomessa lähinnä konservatiivinen oikeisto, eivät koskaan ole muuttuneet joukkopuolueiksi, koska ovat säilyttäneet elitistisen johdon merkityksen. Niillä parlamenttiedustajien merkitys on suurempi kuin jäsenten. Panebianco puhuu puolueiden syntyyn liittyen läpäisy- ja leviämismallista: joukkopuolueet muodostuvat läpäisyn kautta, jolloin puolueessa dominoiva koalitio luo puolueelle normit, joita levittää hierarkkisesti ylhäältä alas, kun taas kadeeripuolueissa liike on alhaalta ylös. Kadeeripuolueiden jäsenillä onkin joukkopuoluetta suuremmat mahdollisuudet vaikuttaa puolueen normistoon. Integraatiopuolueissa vahva, karismaattinen johtajuus on äärimmäisen olennainen osa organisaatorakennetta, kuten kadeeripuolueissa. Johtajan tai etujoukon valta jäseniin nähden on huomattavan paljon suurempi, ne edustavat suurempaa tietoisuutta kuin jäsenet tai kansa ylipäättään. Organisaatio on kuitenkin joukkopuolueen mallin mukainen, tiukka ja yhtenäinen.

Suomen itsenäisyys oli 1920-luvulle tultaessa vielä tuore asia, valtakunta tasapainoton ja yleinen epävarmuuden ilmapiiri vallitsi. Kiista kuningasmielisten ja tasavaltalaisten välillä oli yksi esimerkki vahvan johtajahahmon kaipuusta, mikä kuningasvallan epäonnistuttua ilmeni tasavallan presidentin laajoina valtaoikeuksina. Fasistit, sekä konservatiivit ja oikeisto yleensä, tarvitsivat ja tarjosivat vahvaa johtajaa. Kyseessä on buzanilainen turvallistaminen: on uhka, tai luodaan uhka, jota vastaan tarvitaan suojelua, jolloin ko. aihepiiriin kuuluvat asiat voidaan poistaa poliittisen keskustelun listalta (*polity*) ja siirtää ne ”kansallisen turvallisuuden kansioon”, suljettujen ovien taakse.

13.12.2008

Suojeluskunnat toteuttivat kansallisen puolustuksen ihannetta, kun vahvat ja terveet valkoiset suomalaiset aseistautuivat kommunistien vallankumousta ja ulkoisia vihollisia vastaan. Oikeisto omi itselleen isänmaallisuuden – patriotismi oli porvarillinen yksinoikeus. Tätä ajattelumallia on herätelty edelleen mm. valtionvarainministeri Jyrki Kataisen puheissa: on isänmaallista ajatella kuten Kokoomus, toisin ajattelu ei ole isänmaan etujen mukaista.

Toisaalta polarisoitunutta maailmankuvaa ja vastakkainasettelua on yritetty myös voimakkaasti häivyttää. Suomen sisällissodasta käytävien keskusteluiden ja yhteiskuntaluokkien välisen kuilun kasvamisen arvostelun vastapainona ovat olleet toivotalkoot, keskustalaisuuden rynnäkkö kaupunkeihin ja puutarhalähiöihin sekä Sauli Niinistön ”työväen presidentti”-kampanja. On mielenkiintoista, että myös Isänmaallinen Kansanliike aikoinaan ajoi varsin edistyksellisiä asioita ohjelmassaan: puolueet tuli poistaa, koska kansa oli yhtenäinen, ei luokkajakoinen, ja työpolitiikassa avainsana oli korporatismi, eli työntekijät ja työnantajat keskusjohtoisesti sopisivat hinnoista ja palkoista. Mallia haettiin aluksi lähinnä Italiasta, mutta myöhemmin myös kansallissosialisteilta Saksasta, mutta vastaavat ajatukset kuuluvat nykyään lähinnä liberaaleille ja vihreälle vasemmistolle (sosiaaliliberalismi).

Nykyaikana media on itsenäistynyt. Virallinen puolueettomuus ja kaupallinen lähtökohta ovat edellytyksiä kannattavalle toiminnalle. Puoluelehdet ovat enemmänkin harvinaisuus, useimmiten vieläpä äänenkannattajina lähinnä puolueiden taloudellisia riippakiviä. Tiedonvälityksen huima kehitys on parantanut tiedon määrää, laatua ja valikoimaa, millä on ollut kaksipuolisia seurauksia. Perinteinen puolue-media on kyllä kuihtunut, mutta ennen lähes näkymättömät marginaaliliikkeet ja alamaailmaiset suuntaukset ovat internetin kustannustehokkuuden ja suuren ”levikin” ansiosta päässeet kannatukseensa suhteutettuna paljon esille.

Viime vuosien pohjoismaisen hyvinvointiyhteiskunnan kriisiä, ns. kovien arvojen suosion kasvua ja oikeistopuolueiden kannatuksen nousua on kutsuttu jopa valkoisen Suomen uudeksi tulemiseksi. Euroopan integraatio ja nationalismi, taloudellinen globalisaatio ja ympäristöongelmat ovat synnyttämässä uusia leirejä, joissa vastakkainasettelua pyritään vain vahvistamaan. SDP ja Vasemmistoliitto ovat kriisissä, perussuomalainen populismi ja maahanmuuttokriittiset kansanliikkeet ovat nostaneet päätään ja jälleen peräänkuulutetaan vahvoja johtajia.